

SỬ THI ÉNÉIDE (bài 10)

THI HÀO VIRGILE (70-19 trước JC)

KIỆT TÁC THI CA ĐẾ QUỐC LA MÃ

NHẤT UYÊN PHẠM TRỌNG CHÁNH

*Tiến sĩ Khoa Học Giáo Dục. Viện Đại Học Paris Sorbonne
Giới thiệu, chuyển ngữ thơ song thất lục bát và chú thích*

THI CA KHÚC X

TÓM LƯỢC :

Hội Đồng các Thần Olympe, Jupiter không tán thành các Thần can thiệp vào cuộc chiến xảy ra trên mặt đất. Vénus và Junon bảo vệ trái ngược nhau quyền lợi bên mình được che chở. Jupiter quyết định từ đây trở về sau, để cho con người tự bảo vệ sự may mắn của mình, Số Phận định đoạt con đường.

Trên mặt đất cuộc bao vây trại Troyen tiếp tục, trên biển Énée đang trên đường trở về. Đoàn thuyền do Énée chỉ huy gồm 30 chiếc chở quân đội Étrouque tập hợp chống lại Mézence. Điềm quân tướng Étrouque. Tiên nữ thủy cung boi trước kích động các chiến thuyền, boi trước mặt Énée và cho biết những điều tiên tri. Énée vội vàng về trước trại, chiếc tàu Tarchon tìm bến đậu bị vỡ, vài trận đánh.

Đứng đầu quân Arcadiens. Pallas làm điều kỳ diệu lòng dũng cảm. Turnus chống lại Pallas lời lẽ hận thù và thách đánh tay đôi. Từ trời cao Hercule từ chối bảo vệ, Pallas bị giết, Turnus cướp giây đeo gươm vàng chéo qua vai.

Énée đau đớn, không còn biết gì, toan đấu với Turnus, Nhiều trận tàn sát đẩy lui được quân thù. Quân Troyens từ lâu thủ thành, nay xông ra chiến thắng, và tập trung hàng ngũ với sự chỉ huy của Énée.

Junon được Jupiter cho một thời gian ban ân cho Turnus, Junon giả làm Énée sợ sệt trốn lên một chiếc tàu, Turnus chạy theo lên tàu, Junon cắt dây neo đưa tàu đến một nơi hoang vu. Một đầu khác Jupiter kích động Mézence chống Troyens, cuộc chiến chung quanh. Énée đánh Mézence và làm hắn bị thương. Laurus con trai Mézence nhào đến cứu cha thoát nguy. Quân trung thành Mézence tụ họp lại. Cuộc chiến mọi bên. Énée muốn tha Lausus nhưng sự cần thiết Énée giết Lausus. Biết con chết, Mézence lên ngựa thách đố Énée và bị đến lượt bị Énée giết chết.

Trong lúc đó Olympe hội nghị,
Cha cõi Thần và Người gọi đến các thần.
Lâu đài Sao nhìn cõi trần,
Trại Troyen với quân vùng Latin,
Các thần ngồi trong phòng hai cửa,
Jupiter bắt đầu nói, mở lời :
« Tôn nghiêm toàn dân cõi Trời,
Vì sao tình cảm giờ thời đổi thay ?
Sao thù ghét làm các thần chia rẽ ?
Ta chối từ Italie đánh Troyen.
Vì sao ra nổi bất đồng ?
Trái với bảo vệ ta truyền phán cho.

Lo sợ đẩy xua bên này bên khác,
 Vũ khí đánh nhau gây nên cuộc nghịch thù.
 Không nên vội vã chi đâu,
 Thời gian lịch sử đánh nhau đến rồi.
 Kẻ đứng cầm Carthage* xuyên Alpes đường mở.
 Đánh đỏi Roma, thảm họa kinh hồn.
 Tranh chấp hận thù quyền hành,
 Bây giờ hãy để việc thành tự nhiên. 20
 Giờ hãy theo lời ta ra lệnh,
 Hãy tán thành sở thích kết liên thôi. »
 Jupiter nói ít lời,
 Thần vàng Vénus đáp hơi dài dòng :
 « Ôi ! Cha Thần Quyền năng Vĩnh cửu,
 Cai trị cõi người và cõi thần,
 (Chỗ nào hỗ trợ được chẳng,
 Mà chúng ta thể tuân vâng ý lời.)
 Ngài thấy chẳng Rutules xác xược,
 Ngài thấy chẳng Turnus ngựa huy hoàng. 30
 Chém giết cận chiến dã man,
 Tung hô kiêu ngạo đặc ân Mars thần.
 Quân Troyens trong tường thành thế thủ.
 Dùng hào sâu tường lũy bảo vệ mình.
 Thành hào máu đỏ đổ tuôn,
 Énée vắng mặt thì không bao giờ.
 Ngài cho phép họ vây thành tiên đánh,
 Một lần thêm hăm dọa lũy thành Troie.
 Họ còn mong viện quân lên,
 Con Tydée* đến từ miền Arpi, 40
 Muốn Troyens con tàn phá mới.
 Muốn gây chính con thêm vết thương nào.*
 Con gái Cha từng bị đâm lao.
 Trần gian vũ khí đánh vào bị thương.*
 Nếu Troyens đến Italie đó,
 Không được Cha cho phép, đến càn,
 Thì con chấp nhận tội đền,
 Vì không được phép Cha Thần chở che.
 Nhưng Troyens vâng theo lời phán quyết,
 Của Cha Thần từ cõi trời cao. 50
 Và các Vong Hồn đưa vào,
 Giờ đây sao có thể nào bỏ đi ?
 Bỏ quyết định Cha và gây Số Mệnh mới,
 Có thể nào sống lại các chiến thuyền.
 Địa Ngục Eryx vỡ tan,
 Do vua bão tố, gió cuồng Éolie.
 Và Iris được gửi đi từ trời mây xa thăm.
 Ngày hôm nay dù các Ma Hồn,
 (Là phần duy nhất thể gian,
 Là chưa gọi đến để cùng tiếp tay), 60
 Chúng vực dậy chống chúng ta Thần Thánh.
 Allector tha giữa đất gây nên,
 Hung hãn Italie phổ phùng,
 Làm sao Đế Quốc hình thành tương lai.

Làm sao có những điều mong nữa,
 Số Mệnh này chỉ đến mà thôi,
 Khi Troyens chiến thắng rồi,
 Và các chiến thắng bao đời chiến công.
 Nếu không mảnh đất nào để sống,
 Thần mẫu nhẫn tâm không cho Troyens. 70
 Con khẩn cầu với Cha xin,
 Những người sống sót khỏi tàn thành Troie.
 Cho con cứu Ascagne sống sót,
 Ở giữa nơi chiến trận bạo tàn.
 Ma con chỉ một cháu con,
 Énée trôi nổi sóng ngàn điêu linh.
 Đi theo con đường vạch ra Định Mệnh,
 Với hấn, con, quyền bảo vệ con mình,
 Thoát ra khỏi kiếp chiến tranh,
 Con sở hữu Amathonte cùng Phaphos*. 80
 Và Cynthère lâu đài ở Idalie*
 Nơi đó chẳng vũ khí gì,
 Ascagne có thể sống đời vô danh.
 Ra lệnh cho Carthage gây Italie áp lực,
 Trong nặng nề với sức hùng cường.
 Chẳng cản trở các thành Tyriennes.
 Énée đã thoát bạo cuồng chiến tranh.
 Đã trốn thoát khỏi lửa quân Hy Lạp,
 Mệt mỏi qua biển cả đất bằng. 90
 Để tìm đến đất Latium,
 Một Pergame mới phận dành Troyens.
 Sao có thể đọa đày xưa đuổi,
 Người sống sót qua tro khói quê hương.
 Đất thành Troie đã không còn.
 Cầu Cha cứu giúp gian nan phận người.
 Từ sông Xante, sông Simois bắt hạnh,
 Cha hãy giúp cho số phận Troyens.
 Xin giúp cho thêm một lần,
 Nỗi niềm đau đớn dân thành Ilion. »
 Junon thần mẫu nổi cơn giận dữ,
 Thét lên : « Sao nén giận tâm tình, 100
 Ta còn im lặng được không,
 Bực mình phải nói hận lòng ra sao.
 Có một người, một thần nào bó buộc,
 Énée viện binh cho cuộc chiến tranh.
 Tuyên chiến kẻ thù Latinus chẳng,
 Đến Italie bởi lòng tin số phận.
 Dù xưa đuổi bởi do số mệnh,
 Lời tiên tri khủng khiếp của Cassandre*.
 Ai khuyên từ bỏ trại thành,
 Sống đời trôi nổi theo cùng gió mưa. 110
 Giao con trẻ chỉ huy cuộc chiến,
 Bảo vệ cho binh trại thành trì.
 Phá bỏ kết liên Tyrrhéniens,
 Để đi khuấy động quê hương thanh bình.
 Có thần nào ảnh hưởng vào Định Mệnh,

Ném hấn trong ngô cụt thế này ?
 Junon tìm thấy dịp may,
 Gửi Thần Iris trời mây cao vời.
 Vì tội ác gây cho Italiens đó,
 Làm tái sinh khói lửa thành Troie. 120
 Turnus giữ đất ông cha,
 Tổ tiên Pilumnus, mẹ Vénilia tiên thần.
 Thấy chẳng Troyens tấm gương đước tôi,*
 Tấn công Latins, áp đặt gông cùm.
 Mảnh đất xa lạ bao dung,
 Mà hấn chỉ sống nghề bằng cướp thoi ?
 Có phải hấn đã chọn người cha vợ ?
 Pha bỏ gia đình đã chọn lựa kết hôn ?
 Cảnh ô liu giả hoà bình,
 Mà các vũ khí nằm trong chiến thuyền. 130
 Ông đã cứu thuyền Énée thoát quân Hy Lạp,
 Giúp một nơi trong cõi nước mây.
 Khoi sương hơi nước chốn này,
 Mang bao thuyền chiến một bầy long nưong.
 Và riêng tôi, đến phiên tôi đó,
 Có thể cấm tôi giúp đỡ Rutules.
 Énée chẳng biết gì hơn,
 Chẳng biết gì cả vì còn ở xa.
 Mi, Phaphos Idalie Cythere* đó,
 Tại sao cuộc chiến lớn gây ra? 140
 Trận chiến ác liệt đã qua,
 Nói cho tôi biết đâu là diệt vong ?
 Tàn tích Phrygienne sức mạnh,
 Động lực nào gây cuộc chiến Á Âu*
 Ai bay mưu kế vì đâu ?
 Cướp hoàng hậu phá cầu hiệp thương.
 Ai dẫn kẻ ngoại tình đến Sparte,
 Ai giúp cho thất lung quyền rũ yêu đương,
 Với sự trợ giúp Cupidon,
 Làm cho cuộc chiến hung tàn xảy ra.* 150
 Làm cho cả Troyens náo động,
 Thật trẻ tràng để biện hộ đây.
 Lời than đầy bắt công này,
 Và cuộc cãi vả phơi bày ích chi ! »
 Sau khi nghe lời Junon nói,
 Tất cả các Thần run rẩy tay chân.
 Như gió bị nhốt trong rừng,
 Tiếng rung động lá thì thâm nhỏ to.
 Như báo hiệu một cơn bão tố,
 Cha Đấng Toàn Năng Vũ Trụ quản cai. 160
 Cát lên lời nói trọng tài,
 Tiếng vang làm các Thần Trời lặng im.
 Khấp mặt đất đều cùng rung chuyển,
 Tầng khí cao tất cả im lìm.
 Các gió Zéphyr cũng yên,
 Đại Dương sóng chẳng nổi chìm biển khơi.
 Hãy nghe ta, Ngài rằng: «Lời ta nói,

Sẽ khắc ghi mãi mãi trong tim.
 Chẳng hiệp ước nào Ausoniens với Troyens.

Từ nay chấm dứt nỗi riêng bất hòa. 170
 Để mặc hôm nay cho số phận,
 Hai dân tộc cùng hy vọng đuổi theo.
 Ta chấm dứt hết khác nhau,
 Chẳng phải xem xét ai đâu vây thành.
 Có ảnh hưởng Italie số phận,
 Hay Troyens đồng bóng phán sai lầm.
 Không đặt Rutules luật thần,
 Mỗi bên tùy thất bại cùng thành công.
 Vua Jupiter chung cho tất cả,

Định mệnh cho mỗi nước một đường riêng. 180
 Ta nói có mặt chứng nhân,
 Đầm lầy Styx, Địa Ngục thần quản cai.
 Các dòng sông sục sôi nhựa nóng.
 Và Thần Cha ra dấu gậy đầu.
 Dấu hiệu rung động Olympe,
 Jupiter chấm dứt, đứng lên ngai vàng.
 Dân cõi Trời xếp hàng quanh đó,
 Đưa tiễn Ngài ra cổng cung đình.
 Trong lúc Rutules tấn công,

Các cửa thành chém giết quân thù thành. 190
 Các tường thành lửa bùng lên khắp,
 Quân Troyens trong chiến lũy khép mình.
 Không hy vọng gì thoát thân,
 Các kẻ đau khổ đứng lên chẳng thành.
 Asius con trai Imbiasus,
 Thymétés, con trai Heitétaon.
 Hai anh em Assacus đấu tranh,
 Castor, già Thymbis bước lên hàng đầu.
 Hai anh em Sarpédon bên cạnh,

Clarus và Thémon từ Lycie vùng cao. 200
 Chàng chiến binh mạnh biết bao.
 Nhắc lên tảng đá núi nao to kên.
 Ấy Acmon de Lyrnesse,
 Chẳng lớn hơn Clytius cha mình.
 Mnesthée chính là anh,
 Kẻ thì bảo vệ phóng bằng ngọn lao.
 Và kẻ khác với tài ném đá,
 Bắn tên cùng chuỗi đuốc lửa băng.
 Chính giữa trai trẻ Ascagne,

Venus bảo vệ xứng danh giống dòng. 210
 Đội chiếc mũ, khuôn mặt dễ mến,
 Kết một viên ngọc quý y trang,
 Khám với các châu băng vàng.
 Rực rỡ trên trán cổ mang sắc màu.
 Ghé ngòi chạm ngà voi rực rỡ,
 Trên gỗ bùi* nghệ thuật xảo tinh.
 Với gỗ điều Oricos chạm cùng*.
 Cây gỗ quý giá nơi vùng Địa Trung.
 Trên ót da trắng ngần như sữa,

Cuộn tóc buông cột bởi vòng vàng. 220
Ismare bên cạnh luôn luôn,
Chàng trai hào hiệp giới đường phóng lao,
Giỏi bắn cung tên co tấm độc,
Con cháu thế gia Méonie thành.
Đất phì nhiêu vùng tiếng danh,
Sông Pactole* chảy xuôi mang đầy vàng.
Và cũng thế Mnesthée vinh hiển,
Đã đẩy lui Turnus khỏi thành,
Chạy trốn phóng mình xuống sông.
Và Capys* đó anh hùng Campanie. 230

Người vây hãm kẻ bị vây đối mặt,
Trong chiến tranh cuồng bạo đánh nhau.
Énée đang cùng thuyền mau,
Gấp rút rẽ sóng đi vào giữa đêm.
Từ sau khi rời Évandré vương quốc,
Đi đến vùng Étrusque đóng quân,
Gặp vua Étrusque luận bàn,
Cho biết danh tánh việc cần viện quân.
Toàn lực lượng đã cùng tập hợp.
Dân tộc bị Mézence xua đẩy chiến tranh. 240
Hắn giúp Turnus viện quân,
Cùng thù chung đã sẵn lòng giúp nhau.
Torchon đã tập hợp cùng Énée quân sĩ.
Ký kết chung giao ước đồng minh.
Cởi bỏ vận mệnh xích xiềng,
Quân Lydiens đã xuống thuyền ra đi.
Làm theo đúng lệnh thân phán quyết,
Toàn quân cho khách thủ lĩnh điều hành,
Thuyền Énée đi đầu tiên,
Mũi thuyền sư tử Phrygien oai hùng. 250
Đã được đóng từ Ida rừng núi,
Huy hiệu thân thương, Troyens lưu vong,
Énée ngồi điều khiển quân,
Chàng đà nghĩ đến thịnh vong chiến trường.
Pallas ngồi cạnh nơi bên trái,
Énée chỉ các vì sao hướng dẫn đêm đen.
Kể chuyện thử thách gian nan,
Mà chàng trốn thoát đất liền, biển khơi.

Thị Sơn Hélicon* giờ đây rộng mở,
Các Thi Nương gọi hứng lời ca tôi.
Đội quân nào hãy kể lời,
Từ bờ Étrusque đến nơi chiến thuyền.
Theo Énée cùng đi ra biển,
Trên thuyền Tigre rẽ sóng bọc đồng. 260
Masicus một ngàn quân binh,
Rời Clusium* chiến lũy, phổ thành Casa.
Ổng tên nhẹ trên lưng thiện nghệ,
Vũ khí chết người tài bắn nỏ cung.
Bên cạnh Abas kiêu hùng,

Vũ khí ngời sáng Apollon huy hoàng.
 Populonie là quê hương đó,
 Vói sáu trăm chiến sĩ dạn dày.
 Ba trăm đảo Ilva đến đây,
 Nổi danh mỏ sắt chẳng ngày cạn voi. 270
 Đội quân thứ ba là Asilas,
 Tiếng danh tài diễn giải Người-Thần.
 Giỏi nghề bói toán bộ lòng*,
 Tài chiêm tinh, hiểu tiếng ngàn loài chim.
 Lửa sấm chớp không con điều bí mật,
 Điều động đi một ngàn chiến binh.
 Đội quân như nhím lao vung,
 Hàng ngũ dưới lệnh quyền hành thành Pise*.
 Alphenienne gốc nguồn dòng dõi,
 Đền đất vùng Étrusque sống sinh. 280
 Tiếp theo Astyr trai hùng,
 Cỡi con ngựa quý, giáp muôn sắc màu.
 Ba trăm người lòng tin như một,
 Từ Céré từ đồng lúa Minia.
 Pyrgès cổ đại mà ra,
 Mấy ai đánh nổi Gravisca* hùng cường.
 Tôi không quên Cupavo anh dũng,
 Thu lĩnh quân Ligures, Cinyre*,
 Đoàn quân đi theo không đông,
 Mũ thiên nga một chòm lông trên đầu. 290
 Thần Tinh vốn cội nguồn đau khổ,
 Chùm lông biểu trưng chuyển hóa tổ tiên.
 Từ chuyện Cycnus* khóc thương,
 Phaéton ngồi dưới bóng dương nhớ người.
 Xưa em gái Phaéton thanh thảo,
 Cùng Nàng Thơ lưu luyến tấm lòng yêu,
 Tuổi già đầu bạc đến mau,
 Chùm lông mềm hát đi vào thiên thu.
 Người con theo cha cùng bao trai trẻ,
 Sức mạnh chuyển rung, bao mái chèo khua. 300
 Rung nơi hang động Centaure*.
 Loài yêu quái nổi mịt mờ nước lên.
 Hăm dọa ngạo kêu, đá ngầm to lớn,
 Con thuyền dài rẻ sóng biển xanh.
 Onus dẫn từ vùng sông,
 Một đội quân lớn quê hương trên thuyền.
 Con tiên tri Manto và Toscan tiên nữ,
 Cho lữ thành tên của mẹ mình.
 Ôi Mantoue giàu có tổ tiên,
 Ba chủng tộc*, tộc kết liên bốn dòng. 310
 Tộc Étrusque đông nhiều sức mạnh.
 Năm trăm chiến binh chống lại Mézence.
 Nơi hồ Benacus sinh thành,
 Uốn quanh lao sậy xanh xanh bên bờ.
 Mincius* dẫn đoàn thuyền hùng mạnh,
 Cuối cùng Aulestès thuyền nặng trăm chèo.
 Rẻ nước đảo lộn biển reo,

Triton to lớn đi theo sóng ngàn.
Nhu thủy quái phóng lưng trên nước,
Mũi đầu tàu tượng chạm hình người, 320
Thân tàu lớn tựa cá voi.

Nửa người nửa thú sóng sôi tiếng gầm.
Ấy thủ lĩnh ba mươi thuyền chiến,
Đi viện binh để giúp quân Troie.
Thuyền bọc đồng rẻ sóng xa,
Ngay đà đi khỏi bao la bầu trời.
Thần Phoebé* trên chiến xa đêm đến,
Đi vào trong nơi giữa Olympe.
Énée lo không nghỉ yên, 330
Tự tay cầm lái hướng buồm ra đi.

Lúc đoàn thuyền trên đường lướt sóng,
Gặp đoàn long nung bạn hữu trung thành,
Thị nữ Cibèle tôn nghiêm,
Cho đi theo sóng đoàn thuyền Énée.
Các nàng từng giúp đoàn thuyền lánh nạn,
Các nàng ở đâu rẻ sóng đoàn thuyền,
Số lượng bằng số các thuyền,
Đã từng đậu dọc bến sông trại thành.
Các nàng nhận từ xa vua họ, 340
Thế cho nên cùng đến quây quần.

Cymodocée thay mặt lời chung,
Tay bên phải vịn mạn thuyền Énée.
Nửa thân đã trôi lên mặt nước,
Tay trái bơi trong sóng lặng yên.
Hướng về Énée lời nàng :

« Chàng hãy thận trọng, con thần, Énée.
Chàng để mặc con thuyền lướt gió,
Trước chúng tôi núi Ida, cây thông,
Bây giờ long nữ Đại Dương,
Đến đây để giúp cho chàng thuyền đi. 350
Kẻ nham hiểm Rutule đã phóng,
Vào chúng em lao sắt, đuốc tay.
Cho nên phải rời bến ngay,
Đi tìm chàng khắp biển này sóng khơi.
Mẹ các Thần nhủ lòng thương hại,
Đã thay hình đổi dạng chúng tôi.
Cho thành long nữ biên khơi,
Sóng đời biển cả bên trời tháng năm.

Trong lúc trai trẻ Ascagne cố thủ,
Trong tường thành sau hố hào sâu. 360
Giữa các mũi tên ngọn lao,
Latins tua tua gươm dao vây thành.
Rồi khi đến Arcadienne ky mã,
Chiến sĩ Étrusques dững cảm chung cùng.
Chiếm các vị trí phân công,
Turnus sẽ chống đoàn quân mới về.
Ngăn cản liên lạc cùng quân trong trại.
Chàng hãy đứng lên khi ngày mới rạng đông.

Đầu tiên kêu gọi đồng minh,
 Tay cầm chiếc thuẫn của Thần Vulcain. 370
 Vũ khí vĩ đại không ai đánh bại,
 Đã kết bằng những vòng tròn vàng.
 Nếu không nghe lời dặn căn,
 Rutules tan sát quân dân đồng người. »
 Nàng nói xong từ từ xa khuất,
 Tay đẩy thuyền trên nước đi mau.
 Nhanh hơn cả các ngọn lao,
 Như mũi tên bắn ào ào gió bay.
 Các con thuyền tiến nhanh trên nước,
 Người Troyen, công tử Anchise, 380
 Ngạc nhiên và không hiểu gì,
 Những lời căn dặn khắc ghi trong hồn.
 Đôi mặt hướng lên bầu trời thăm,
 Cầu Cybèle vẫn tắt đôi lời :
 « Cầu xin Mẹ các Thần Trời..
 Nữ Vương chân phúc núi ngài Ida,
 Ngài vốn được Dindyme* yêu mến,
 Thành phố vây quanh bởi các tháp cao.
 Hai sư tử kéo xe đào.
 Cầu Ngài hướng dẫn tôi vào đấu tranh. 390
 Hãy nhanh giúp chúng tôi hiệu quả,
 Cho đoàn quân thuận tiện giúp Phrygiens. »
 Lời chàng cầu khẩn vừa xong,
 Ngày đầ tỏa sáng khắp chân trời rồi.
 Ngày xua đuổi bóng đêm tăm tối,
 Énée trước tiên ra lệnh đồng hành,
 Nghe lời hiệu lệnh tiến quân,
 Đây lòng dũng cảm đấu tranh sẵn sàng.
 Quân Troyens và trại thành trước mặt. 400
 Đứng đầu thuyền rực rỡ chiếc khiên,
 Tường xây cao dựng trời xanh,
 Tiếng la ó đã lừng vang đất trời.
 Hy vọng mới kích thích lòng giận dữ,
 Các mũi tên như mưa bắn trên tay.
 Dưới bóng tối còn ngủ say
 Strymon, ngàn cánh hạc bay tung trời.
 Giật mình báo đoàn thuyền đi tới,
 Qua không gian âm ỉ tiếng vang.
 Trong gió Notus ngổ ngang,
 Tiếng kêu vui sướng âm vang đất trời. 410
 Tiếng náo động vua Rutules kinh ngạc,
 Và các quân tướng Ausoniens.
 Chăm chú nhìn cả đoàn thuyền,
 Rẻ vào sông cập đồng xanh ướt đầm.
 Tiến đến họ một đoàn thuyền chiến,
 Mũi anh hùng rực rỡ trên đầu.
 Mũi đồng lấp lánh sáng mau.
 Chiếc thuẫn vàng tỏa muôn màu sáng trong.
 Như đôi khi trong đêm thanh vắng,
 Các sao băng vụt sáng trong đêm. 420

Sirius rực sáng sáng bùng,
 Mang đến dấu hiệu trăm nghìn khổ đau.
 Đói kém, bệnh tật đưa vào chết chóc,
 Lóe bầu trời ánh sáng thiên tai.
 Turnus cường bạo vẫn hoài,
 Hy vọng chận bước đến nơi đoàn thuyền.
 « Chận kẻ thù đổ bộ quân trên đất,
 Ta thưởng công tất cả điều mong.
 Diệt thù dưới một nhát đâm,
 Chính Thần Mars giúp tay trong chiến trường. 430
 Hãy nghỉ đến gia đình và vợ,
 Hãy vinh quang cùng với tổ tiên.
 Chạy ra ngay bờ sông liền,
 Khi Troyens mới xuống thuyền nơi đây.
 Chân còn tê, bước chưa vững chắc,
 Số mệnh cười vui cho can đảm chúng ta. »
 Hấn phân công quân đối thù,
 Và các quân khác tiếp theo vây thành.
 Trong lúc đó Énée đổ quân xuống,
 Bằng thang leo từ các chiến thuyền. 440
 Nhân cơ thủy triều xuống dần,
 Lộ ra tận đáy một phần biển xa,
 Các thuyền lướt mái chèo chống nhẹ.
 Tarchon tìm ra một điểm trên bờ,
 Nơi sóng không còn sục sôi,
 Sóng đã tan rút xa rồi lặng yên.
 Những nơi biển căng lên đợt sóng.
 Và lướt qua không gì sức cản ngăn.
 Dọ quay bất ngờ con thuyền,
 Bao cùng các bạn : « Tôi đành chọn nơi. 450
 Nào cùng ra tay chèo gắng sức,
 Hãy gắng lên cùng đẩy con thuyền.
 Đổ bộ đánh trên đất liền,
 Con thuyền đã lướt tạo nên luống rôi.
 Tôi đồng ý nếu con thuyền ta vỡ,
 Nơi chôn ta đã đến đất liền. »
 Tarchon vừa nói lời xong,
 Bạn đồng hành đã dựng lên mái chèo.
 Cùng nhau mong đẩy thuyền lên bãi,
 Con thuyền qua bọt sóng đến tận trong. 460
 Mũi thuyền đến tận cát nông,
 Trong lúc thuyền khác đậu không hề gì.
 Nhưng không may thuyền Tarchon chạm phải,
 Đụng vào nơi đáy đá nhọn chi,
 Lừng lợ không chắc chắn gì.
 Những đợt sóng đến vỡ đi con tàu.
 Đoàn thủy thủ ngập chìm trong sóng,
 Băng, ván thuyền tan tác khắp nơi.
 Bao nhiêu mảnh ngã xuống người,
 Sóng tràn lại đến đẩy lui xa bờ. 470
 Turnus chẳng mất thì giờ trên bến,
 Hấn kéo theo quân đóng chặt bờ.

Chông Troyens đổ bộ vô,
 Tiếng kèn thúc dục từ bờ vọng ra.
 Énée đầu tiên tưởng kèn nông dân thổi,
 Mang điềm lành để đến tiến công.
 Tàn sát quân lính Latins,
 Giết Théron lớn cao luôn tự hào.
 Dám tiến đến bên chàng đánh tới,
 Nhát gươm đâm thủng lưới giáp mang. 480
 Áo trong sẵn sùi thêu vàng.
 Nhát gươm mở giáp rách tươm bên sườn.
 Đánh tiếp theo địch quân Lichas*,
 Vốn là con mẹ chết khi sinh ra,
 Nhờ thần Phébus vượt qua,
 Lúc sinh thoát chết, nay sa gươm thần.
 Rồi tiếp đến Cisée nhanh vào cũi chết,
 Gyas lớn cao cũng tiếp ngã nhào.
 Như chùy quả tạ tiếp theo,
 Cả đoàn binh gặp hiểm nghèo lãn quay. 490
 Chẳng gì để tiếp tay cấp cứu,
 Chẳng vũ khí Hercule, chẳng sức đôi tay.
 Chẳng cha Mélampus* có đây,
 Đồng hành Alcide giúp bày việc chung.
 Pharon vô ích lời mộng lung gào thét,
 Chàng Énée đã phóng ngọn lao băng,
 Vào chiếc mồm đang há răng,
 Cydon cũng thế lãn nằm đón đau.
 Clytius chàng trai còn mới,
 Lòng tơ non vừa phủ má mình. 500
 Đã bị hạ bởi Troyens,
 Chẳng phân biệt nổi tuổi còn thiếu niên.
 Bị gục ngã, chút lòng thương hại.
 Bảy người con Phoray ra tay,
 Chống lại kẻ thắng lợi này,
 Bảy anh em phóng bảy cây lao dài.
 Cái qua mũi, qua thuẫn Énée chẳng trúng,
 Bị đôi hướng ngay, Vénus bảo vệ chàng.
 Chàng bảo Achate trung thành :
 “Cho tôi lao phóng (vì rằng tay ta, 510
 Chẳng đánh gần bọn Rutules được.)
 Ta nhắm như Hy Lạp chốn Ilion.
 Rồi cầm ngọn lao phóng nhanh,
 Xuyên qua chiếc thuẫn Méon bọc đồng.
 Lao xuyên giáp và đúng vào lồng ngực,
 Alcanor phong đến Méon,
 Muốn đỡ tay nâng dậy anh,
 Một ngọn lao khác xuyên cùng trên tay.
 Chẳng ngừng lại con đường đâm máu,
 Alcanor tay còn dính chút gân, 520
 Numitor rút lao khỏi anh,
 Phóng Énée cũng chẳng đâm trúng gì.
 Chỉ lướt qua bên đùi Achate,
 Lúc Clausus đến từ Cures*.

Tự tin sức mạnh thanh niên,
 Ngọn lao cứng phóng bay nhanh trúng vào.
 Nơi Dryop dưới cầm sâu cắm,
 Xuyên cổ, cầm lời dứt cuộc đời.
 Trán lặn xuống đất toi bời,
 Miệng mưa ra máu ngã rơi hình hài. 530
 Ba người Thrace, Borée* nguồn gốc.
 Ba người khác con Idas là cha.
 Quê hương ở vùng Ismare,
 Đã nhào ngã xuống cả ba một lần.
 Halésus chạy đến Auronce binh đội,
 Ở phía sau Messape, con Nepturne,
 Phân biệt bởi đám kỵ binh,
 Mỗi bên gắng sức đẩy đoàn quân lui.
 Nơi ngưỡng cửa Ausonie tranh đấu,
 Trên đồng trống trải gió lồng. 540
 Gió ngược thổi lòng bạo cường,
 Hăng say sức lực cân bằng đánh nhau.
 Không chính họ, không mây bay biển cả,
 Đánh dài lâu không ai chắc chắn gì,
 Cả hai giữ vững sức dai,
 Troyens, với Latins hai đôi đầu.
 Chân đối chân, người người cận chiến,
 Như thác không chảy được sóng xô.
 Cây đổ ngã lặn bên bờ,
 Arcadiens kỵ mã đánh giờ không cân. 550
 Trên lưng ngựa không quen chật hẹp.
 Nên quay lưng trốn chạy trước Latins.
 Pallas ở xa thấy trông,
 Sức mạnh duy nhất trông mong nổi này.
 Khi khuyến khích, khi lời cầu nguyện,
 Khi trách bằng giọng nói đấng cay :
 « Các bạn muốn trốn đâu đây,
 Chiến công chờ đợi danh này Évangre.
 Vì Vua người phải mang chiến thắng.
 Hy vọng cha tôi vinh hiển hằng mong. 560
 Chớ nên chạy trốn lung tung,
 Với thanh gươm sắc đánh quân địch thù.
 Nơi chôn đố thúc vào quân dày đặc,
 Ấy là nơi đất nước hãnh diện mình.
 Hãy theo Pallas bước chân,
 Chẳng phải Thần đuổi, ra thân ản mình.
 Chỉ là kẻ trần gian phải đánh,
 Cũng một linh hồn với đôi cánh tay.
 Sau lưng là biển cả này,
 Không còn chỗ để chạy đi đường nào. 570
 Chẳng nhảy xuống biển hay vào trại Troyens trốn. »
 Pallas nói xong xông vào đám địch thù.
 Số phần đầu tiên Lagus,
 Khi đang cúi xuống tay cầm đá to.
 Pallas ném ngọn lao xuyên thung,
 Trúng sống lưng nơi giữa hai sườn.

Bàn toan kéo khỏi vết thương,
 Hesbon vô ích cứu thân bạn mình.
 Pallas đã ra tay đánh trước,
 Đâm thanh gươm vào phổi cuồng điên, 580
 Đánh gục Sthénius tiếp liền,
 Và Anchémolus, con dòng Rhétus,*
 Rhétus kẻ hoang dâm cùng mẹ ghẻ.
 Và tiếp theo ngã gục đồng Rutule,
 Cái chết hai kẻ song sinh,
 Con Daucus, Laride cùng ThyMBER.
 Hai anh em giống nhau như đúc,
 Cả mẹ cha khi cũng nhận lầm.
 ThyMBER đầu rụng khỏi mình.
 Gươm ÉVANDRE đã chém lẩn lóc đầu. 590
 Và Laride, Pallas chặt bàn tay phải,
 Các ngón tay nửa chết vẫn cầm gươm.
 Quân Arcadiens hùng chí lời chàng,
 Và cùng thấy được chiến công sáng ngời.
 Bất chấp, hồ thẹn xông vào đánh giặc,
 Pallas chém Rhétée qua trước mặt mình.
 Toan chạy chiến xa trốn nhanh,
 Nhưng chỉ chậm được phút gần chết thôi.
 Nhưng Ilus lao dài tiếp tới,
 Rhétée chạy ngang chẳng thoát được chàng. 600
 Teuthras lên xe cung em,
 Đất Rutules quét gót chân đánh thù.

Như mục đồng thấy gió mùa thổi đến,
 Con gió lên mà khản ước mong.
 Đốt lửa trên đồng rạ rơm,
 Bỗng dung cháy lớn không gian quanh mình.
 Đồng bùng cháy bốc cao ngọn lửa,
 Và lan ra khắp cả cánh đồng.
 Nhưng chúng ngồi cao mà trông,
 Ngắm nhìn chiến thắng lửa rơm ngút trời. 610
 Cũng như thế Pallas nhìn đồng đội,
 Anh dũng xả lạng vào đánh quân thù.
 Halésus cường bạo tiến lên,
 Đánh người tiến đến kề gần giáp binh.
 Hạ Ladon, Phérès, Démocus tiến tới,
 Gươm sáng loang chặt Strymonius bàn tay.
 Đà gươm đến tận cổ bay.
 Một viên đá trúng Thoas ngay mặt mình.
 Tung vỡ sọ, óc văng cùng máu.
 Nhưng cha Halésus từng tiên đoán tương lai. 620
 Dấu con vào chôn rừng sâu,
 Nhưng khi thần chết khép mi cụ già.
 Thần Parques đã ném vào tay hắn,
 Sẽ chết vì lao con của ÉVANDRE.
 Trước tấn công Pallas cầu rằng :
 « Xin thần sông Tibre dẫn đường ngọn lao,
 Cánh tay tôi sẵn sàng phóng tới,

Trúng tim Halésus đáng sợ này.
 Làm đứt manh áo lưới ngay,
 Và làm lũng giáp che nguy kẻ này. » 630
 Thần chấp nhận lời Pallas cầu khẩn,
 Khi Halésus dùng khiên che chở Imanon,
 Ngực hấn để lộ trống không,
 Lao Arcadien đã cắm phăng ngực vào.
 Nhưng Lausus thành trì sức mạnh,
 Đau lòng thay, bại trận quân mình,
 Cái chết một người anh hùng,
 Đánh hạ Abas đối mình trước tiên.
 Chẳng chậm trễ trên đà chiến thắng.
 Arcadiens, Étrusques ngã nhào. 640
 Troyens tranh quân Grecs vào,
 Thu lĩnh giáp chiến, gươm lao cân bằng.
 Từ cuối hàng đến đầu hàng giục giã.
 Pallas cùng Lausus so tài,
 Hai công tử cùng đẹp trai,
 Đồng tài đồng sức đấu hoài bất phân.
 Nhưng số mệnh cả hai cùng kết án,
 Sẽ không còn thấy được quê hương.
 Các Thần trên cõi Olympe,
 Không còn bênh vực cho riêng ai nào. 650
 Số mệnh dành cho người đáng sợ.
 Trong lúc ‘em thần Turnus’* đi vào.
 Biết trước Laurus ra sao,
 Chiến xa nhanh chóng băng mau đội hình.
 Thấy quân đồng minh, hấn liền thét lớn :
 « Đã đến lúc rồi ngừng tay nơi đây.
 Tôi đấu Pallas trận này,
 Mình ta với hấn ra tay đối đầu.
 Ta muốn cha hấn thấy kết quả trận đánh. »
 Quân Rutules vội vã vâng lời. 660
 Để lại chiến trường chẳng ai,
 Quân Rutules rút với người kiêu căng.
 Làm ngạc nhiên chàng thanh niên Pallas,
 Sững sốt khi Turnus, mắt nhìn.
 Từ trên thân thể to kình,
 Từ xa bao quát cái nhìn dữ hung.
 Chàng trả lời tên vua kiêu ngạo :
 « Đâu kẻ mà ngươi lập chiến công,
 Hay là cái chết lãnh phần,
 Mang cho ta một chiến công rạng ngời. 670
 Cái này cái khác như nhau cả,
 Dưới cái nhìn cao cả cha ta.
 Hãy ngừng lời hăm dọa ta. »
 Đứt lời hấn đã đi ra giữa đồng.
 Như máu lạnh tim Arcadiens đã rút,
 Turnus nhảy ra khỏi chiếc chiến xa.
 Đi chân đánh Pallas ta,
 Như con sư tử từ xa nhắm mồi.
 Con bò mộng nơi cánh đồng hoang dã,

Hấn chạy đi để đuổi con mồi. 680
 Khi Pallas thấy dưới tầm lao,
 Chàng toan đánh trước thế vào thượng phong.
 Hy vọng số mệnh cho phần thắng,
 Lòng can đảm thay sức chẳng cân bằng.
 Ngược nhìn trời cao khẩn nguyện,
 Xin cho phù hộ ơn trên các thần.
 « Nhân danh Thần cha tôi cúng tế,
 Alcide thần cứu giúp vinh danh.
 Giúp tôi thanh lao can trường.
 Trung thân Turnus, bạo tàn nát tan. 690
 Cho Turnus hết bàn tay đẫm máu,
 Mắt khép đi vì chiến thắng của tôi. »
 Alcide trời cao nghe lời,
 Trong lòng ý muốn giúp đời chàng trai.
 Nén nước mắt tấm lòng thương xót,
 Và dấu dòng nước mắt ích chi.
 « Cha Thần đã cảm tức thì,
 Dặn con trai chẳng ra đi giúp người.
 Mỗi con người Số Phần định đoạt,
 Phận con người ngăn ngui, đổi làm chi. 700
 Hành động can trường mỗi người,
 Ấy là đạo đức để đời nghìn năm.
 Bao nhiêu các con thần đã chết,
 Dưới lũy tường cao ngất thành Troie.
 Sarpédon đã chết con ta,
 Ấy là Số Phận đến là chết thôi.
 Nên gọi đến bàn tay Turnus. »
 Thần nghĩ rồi quay mắt không nhìn,
 Dưới trần cánh đồng Rutules,
 Pallas đã phóng đi tầm ngọn lao, 710
 Chàng lại rút thanh gươm khỏi vỏ.
 Mũi lao bay đến trúng điểm cao.
 Nơi chiếc thuẫn phủ vai to,
 Lướt qua Turnus đang so lao mình.
 Turnus lại nhắm vào Pallas
 Một chiếc lao sắt nhọn giờ lâu,
 Giật mình hấn thốt lên câu.
 Trả đòn Pallas ngọn lao gần mình.
 « Đây ngọn lao trúng sâu hơn cả »
 Hấn nói xong, mũi nhọn rít lên, 720
 Xuyên qua chiếc thuẫn đưa lên,
 Da bò mấy lớp, hai bên sắt đồng.
 Lao cắm sâu vào trong giáp lưới,
 Và trúng vào lòng ngực thanh xuân.
 Pallas đã trúng vết thương,
 Máu và sự sống chung đường ra đi.
 Chàng gục ngã vết thương đẫm máu,
 Vũ khí buông rơi bên cạnh xác thân.
 Trước kẻ thù máu đổ tuôn,
 Turnus dẫm xác đứng trên nói rằng : 730
 « Arcadiens nhớ lời ta nói,

Hãy thuật lại cho cùng với Évangre.
 Ta gửi Pallas xác thân,
 Để nhìn ra kết quả công việc này.
 Mọi vinh dự trên nắm mồ sẽ đắp,
 Tất cả nguồn an ủi tang ma.
 Kẻ rộng lượng chính là ta,
 Tiếp Énée phải trả ra giá này. »
 Đạp chân trái vào cây bất động,
 Lột dây đeo gươm quý báu chàng mang. 740
 Tội ác phạm thượng khắc trên.
 Chuyện Danaïde* vẫn luôn lưu truyền.
 Năm mươi thanh niên bị mang cắt cổ.
 Góm giếc thay trong đêm động phòng.
 Giường hợp hoan đầm máu vương,
 Clonus con Euris chạm vàng dây đeo.
 Giờ Turnus lấy làm kiêu ngạo.
 Vui sướng thay cướp trên xác thân.
 Không biết cái chết sắp gần,
 Thời gian sẽ đến đáp đền ngạo kiêu. 750
 Hẳn phải trả vì cướp đòi Pallas,
 Nguyên rửa hôm nay xác xược vô cùng.
 Bao nước mắt thở than thương tiếc,
 Bao đớn đau vì vinh dự cho cha,
 Ngày về Pallas xót xa,
 Một ngày chiến đấu đi qua bạo tàn.
 Đã để lại sau lưng cuộc chiến,
 Xác thân Rutules ngàn mảnh tả tơi.
 Không phải tiếng đồn đến tai.
 Đồng đội thân tín báo lời cùng Énée. 750
 Ôi đau đớn, nỗi đau to lớn,
 Chàng chạy sang vội cứu Troyens.
 Énée với một thanh gươm,
 Chém tác tan địch trên đường đi qua.
 Mở đường rộng băng ra chiến trận,
 Turnus chính người ta tìm kiếm nơi đây.
 Đang say trong chiến công này.
 Và thân Pallas ngằm ngay trước chàng.
 Vua Évangre biết bao kỷ niệm,
 Trên bàn tiếp tân kề cận đầu tiên. 760
 Hai bên giao kết liên minh,
 Énée bắt sống bốn tên địch thù,
 Bốn con Sulmon, bốn chàng trai trẻ.
 Bốn trai Ufen dạy dỗ, dưỡng nuôi.
 Sẽ lấy máu hồng tế người.
 Trên giàn lửa đỏ rắc rơi máu hồng,
 Cho đêm cúng tế hồn Pallas.
 Énée ném tiếp vào Magus gần bên,
 Ngọn lao băng sát lên trên.
 Magus quỳ gối van lơn khẩn cầu : 770
 « Cầu hương hồn cụ Anchise cứu giúp,
 Nhân danh Iule niềm hy vọng của ngài.
 Khẩn cầu tha chết cho tôi.

Cho con tôi được sống nơi cha mình.
Tôi có một lâu đài to lớn,
Số bạc to cất giấu trong nhà,
Nhiều thoi vàng khắc chạm hoa.
Để mà chuộc mạng, tôi ra cõi này.
Cho Troyens chẳng thêm gì mạng sống,
Chẳng thêm gì cho chút chiến công. »

780

Énée đã trả lời rằng :
« Bạc vàng ta cũng chẳng cần làm chi.
Hãy giữ lại cho con trai mi đó.
Turnus giết Pallas ta, thù hận gây nên,
Anchise chẳng nghe hương hôn,
Iule trai trẻ chẳng mong khăn cầu. »
Và Énée nắm dây chiếc mũ.

Lật nhào ra cổ phía đằng sau,
Đâm vào cổ họng nhát lao,
Mặc cho hấn khăn cầu bao nhiêu lời.

790

Ở không xa con Hémon đứng đó.
Vốn tôn sùng Phébus với Diane,
Băng khăn trắng trán thiêng liêng,
Đặc biệt rục rở y trang trên người.
Énée tấn công trên đồng rượt đuổi,
Hấn trượt nhào bắt động im lìm.
Bóng dáng Thần Chết phủ quanh.
Séreste nhặt vũ khí quăng bên mình.

Ôi những vần thơ chiến tranh tôi viết.
Caeculus con Vulcain và Umbro.

800

Từ xứ núi Marses *vô,
Dẫn quân dân dưới ngọn cờ đến đây.
Anh hùng Troyen trút cơn giận dữ,
Một ngọn gươm chặt tay trái Anxur,
Đà trúng thân mình rụng rơi,
Miệng mồm xác xược đã thôi cất lời.
Chẳng còn hẹn đến ngày đầu bạc,
Hy vọng mang có thể tận trời,
Tiên Dryopé hôn phối cùng người,
Tarquitus ra đời rừng Faunus.
Gươm sáng chói lòng luôn hãnh diện,
Gặp anh hùng giận dữ phóng mau,
Ngọn lao xuyên ra tận phía sau.
Xuyên qua giáp lưới, thuận dầu nặng cân.

810

Dù van lạy cúi xin tha chết,
Dù cho bao lời nói khẩn cầu.
Ngọn gươm đã chém qua đầu,
Lăn lóc bụi đất thân dầu ám hơi.
Chàng thốt lên từ đáy tim căm giận :

820

« Hãy nằm đây, chiến sĩ đáng gờm,
Mẹ không đắp được mộ phần,
Không còn thi thể nằm gần cùng cha.
Sẽ dành cho điều hâu mộ rửa,
Hay vát vào đáy vực thâm sâu.

Sóng mang trôi nổi nơi nào,
 Mặc cho cá rĩa cắn vào vết thương. »*
 Không ngừng nghỉ, chàng đánh Anté và Lycas.
 Đứng đầu quân Turnus trước hàng.
 Đuổi theo Numa kiên cường,
 Camers tóc đỏ, con Volcens anh hào. 830
 Camers chủ đất Ausomie giàu có,
 Vùng bình yên xứ Amyclée*.
 Du Égéon* có trăm tay.
 Trăm bàn phun lửa, trăm tay đuốc hồng,
 Năm mươi miệng, năm mươi lồng ngực,
 Để đánh cùng sấm sét Jupiter.
 Đụng phải bao nhiêu thuẫn che,
 Đầu bao nhiêu kiếm, chẳng e đánh cùng.
 Énée như thể đó, vẫy vùng chiến thắng,
 Gieo kinh hoàng trên khắp chiến trường. 840
 Thanh gươm đỏ rực máu hồng,
 Trên đà chiến thắng xông cùng Nyphée.
 Đánh chiến xa với cùng tứ mã,
 Ngọn gươm chàng đã thẳng xông pha.
 Thấy anh hùng tiến từ xa,
 Gươm diên công, sợ lo ra rùng mình.
 Toan trốn chạy ngựa quay chạy ngược,
 Nào ngờ đầu chàng đã phóng nhanh.
 Ngọn gươm đã tới chém thân,
 Chiếc xe ngã đổ lái lẫn xuống bờ. 850
 Cùng lúc đó chiến xa hay ngựa trắng,
 Lucagus phóng lên cùng với người em,
 Liger tay lái chiếc xe,
 Lucagus mảnh liệt tay khua gươm trần.
 Énée chẳng chịu, cuốn theo sức nóng,
 Tay toan vung lao phóng kinh hoàng.
 « Mi xem, Liger nói cùng,
 Không ngựa Diomède, chẳng xe chàng Achille.
 Chẳng đồng Phrygie, đây mi sẽ thấy,
 Trên đất này mi chấm dứt cuộc đời. » 860
 Lời nói diên rõ dứt lời,
 Énée chàng đã trả lời ngọn lao.
 Khi Lucagus cúi mình đánh ngựa,
 Kích ngọn lao tay chưa kịp đấu tranh,
 Énée phóng bên trên,
 Chiếc thuẫn toé lửa, trúng bên háng mình.
 Ngã xuống ngựa, xe lồi trên đất,
 Énée thốt lên lời nói đặng cay :
 « Lucagus mi trốn trẻ thay !
 Đôi ngựa phản bội, xe bay lật nhào. 870
 Chẳng có kẻ thù nào làm mi bại trận,
 Vì chính mi nhảy khỏi chiến xa,
 Mi phải buông tay lái ra,
 Nói rồi nắm lấy dây da ngựa thuẫn.
 Em hấn cũng ngã cùng xe đổ,
 Hai tay không câu khăn van lon :

« Cầu ông, cha mẹ dưỡng sinh,
Đề thành ra bậc anh hùng Troyen,
Tha mạng sống, cho tôi xin cầu khẩn . »
Miêng không ngừng lay lục van lơn. 880

Nhưng Énée đã bảo rằng :
« Vừa rồi mi hồng hách bằng giọng chi ?
Chết, em không thể bỏ anh được. »
Lời nói xong mũi nhọn thanh gươm,
Vạch vào lồng ngực mở toanh,
Bao nhiêu bí mật ruột gan tàn đời.
Thu lĩnh Troyen gieo bao cái chết,
Trên chiến trường cuộn cuộn lóc đen.
Cuối cùng trai trẻ Ascagne,
Cùng các chiến hữu phá quân vây thành. 890
Ra trận địa bỏ không thành trại.

Trong lúc Jupiter nói với Junon.
Hỡi chị và yêu dấu phu phân.
Nàng đà có lý, Vénus cùng chẳng sai.
Khi phu hộ Troyens lực lượng,
Sức hùng cường trong cuộc đấu tranh,
Sức lực dũng cảm tâm hồn,
Trước cơn nguy hiểm chẳng còn nhân tâm.
Junon đáp với lời thán phục :

« Tại sao chàng, phu quân huy hoàng, 900
Vẫn còn day dứt con tim,
Mà nghi ngại với giọng buồn khiếp kinh .
Nếu dịu ngọt với tôi không đổi,
Như quá khứ từng chung sống thương yêu,
Thì chàng lòng hẳn nuông chiều,
Chẳng từ chối một ít điều phúc ân.
Đáng Vạn Năng tránh cho Turnus,
Ra khỏi chiến trường gìn giữ bình yên.

Quê cha Daunus quê hương,
Nếu không hẳn chết, xót thương cõi lòng. 910
Máu hấn đổ, vì Troyens thù phải trả,
Anh hùng này là hậu duệ xa xăm,
Pílumus chính tổ tiên,
Đã từng cúng tế kính thành cõi trên. »

Vua Olympe cõi Trời lời đáp :
« Nếu nàng mong Turnus chết chặm đi,
Gia hạn không phải chết ngay,
Chỉ còn có một cách này mà thôi,
Cứ Turnus, làm hấn ta bỏ chạy,
Trước hiểm nguy Số Mệnh dọa hăm. 920

Là cách thỏa mãn được nàng,
Nếu lời mong ước dẫu tình cao sâu.
Nếu nàng muốn đổi thay Số Mệnh,
Trên chiến trường, vô ích mà thôi ! »
Ôi ! Junon khóc than ôi !
« Lời chàng cho phép một lời nói ra,
Chẳng bảo đảm gì cho Turnus,

Thực tế là chẳng thể muốn nhiều hơn.
 Cái chết xảy ra thảm thương,
 Kết cuộc đã định không còn ngây thơ. 930
 Ôi đời chỉ trò chơi cuồng bạo,
 Mà lòng chàng không thể coi thường.
 Vì không thể nào giúp hơn.
 Làm dịu cứng rắn lệnh trên Thiên Đình. »
 Nói xong Junon phóng mình ra khỏi,
 Từ cõi Trời vượt trước bão giông,
 Băng qua những đám mây vùn,
 Đến nơi trận địa Troyens cùng Laurentins.
 Thần hóa ra bóng không đặc, không sức lực,
 Hình hài Énée (kỳ diệu lạ lùng). 940
 Cũng với vũ khí, thuẫn mang,
 Và đầu đội chiếc mũ đồng đỏ lông.
 Mượn lời nói âm thanh ý tưởng,
 Bắc chước y nhịp bước anh hùng.
 Như hồn ma bay không trung,
 Sau khi đã chết, giác cùng thiên thu.
 Bóng Énée nhảy tung vui vẻ,
 Trên hàng đầu chọc Turnus vung lao.
 Quấy rầy lời nói như nhau.
 Turnus vội phóng lao vào từ xa. 950
 Ngọn lao rít, ma quay lưng trốn,
 Rutule tưởng rằng Énée hết muốn tranh,
 Hôn độn, chửi mắng viễn vông ;
 « Hỡi Énée chạy, có hòng trốn đâu ?
 Bỏ qua việc hôn nhân đã định,
 Cánh tay người đã đến đất này,
 Vô ích qua bao tháng ngày,
 Trai qua biển cả sông dài lênh đênh. »
 Nói như thế hấn đuổi theo thù địch,
 Lập lánh gươm trần theo gió đông đưa. 960
 Một chiếc thuyền đậu tình cờ,
 Thả neo ghềnh đá lững lơ cầu tàu.
 Ấy chiến thuyền của vua Osinus,
 Đến từ bờ sông nước Clisium.
 Bóng Énée lên tàu thoát thân,
 Turnus chạy đuổi nhanh chân lên thuyền.
 Vượt chướng ngại leo lên nóc đứng,
 Vừa đến nơi Junon đã cắt dây.
 Con thuyền rời bến đi ngay,
 Ra khỏi sông nước, biển dài mênh mang. 970
 Trong lúc Énée kêu chiến cùng Turnus,
 Hấn không còn trên bến nữa rồi.
 Énée xông pha mọi nơi,
 Gieo bao cái chết đám người địch quân.
 Bóng giả Énée không còn che dấu,
 Bay lên không, biến mất trong mây.
 Trong lúc gió thổi thuyền đi,
 Mang theo Turnus ngay ngày lênh đênh.
 Rutule chẳng biết nguyên nhân điều kỳ diệu,

Chỉ thấy điều thâm hại thương đau. 980
 Mắt quay nhìn lại phía sau,
 Đưa hai tay cõng trời cao khẩn cầu :
 « Xin Đấng Cha Toàn Năng cứu giúp,
 Đã phát ban tội lỗi trĩu trùng.
 Bao nhiêu hình phạt phải mang,
 Biết làm sao biết con đường phải đi ?
 Trốn khỏi nơi đây, bay đâu để trốn ?
 Trở về trại và thành lũy Laurentes.
 Nhưng làm sao thoát đám đông,
 Đuổi theo chém giết trên đồng tang thương. 990
 Ôi vũ khí cũng đành vất bỏ,
 Biết làm sao, cái chết đến đây ?
 Hồn độn chạy khỏi nơi này,
 Tiếng kêu than khóc phơi bày đau thương.
 Biết làm sao vực sâu đã mở,
 Dẫn lối vào trước mỗi bước chân.
 Ôi gió bay ! thương xót giùm,
 Mang con thuyền đến đập chìm đá cao. »
 Chính Turnus cũng vào trôi nổi,
 Ném vào trong bãi biển hoang vu. 1000
 Một nơi chẳng thể đi đâu,
 Không Rutule thấy lòng sầu hồ ngơ.
 Nghĩ như thế, lòng càng suy nghĩ,
 Làm thế nào xóa việc mất tiếng danh.
 Chém gươm vào sóng hờn căm,
 Bơi trong biển cả, khúc sông ngoằn ngoèo.
 Để trở lại cùng Rutules chiến đấu,
 Ba lần này, lần khác tính toán.
 Ba lần Junon bắt ngừng,
 Bởi lòng thương xót nhiệt thành thanh niên. 1010
 Con thuyền vượt đi trong biển cả,
 Hỗ trợ bằng ngọn sóng đẩy đưa,
 Về nơi Daunus quê xưa.
 Cập bến thành phố mẹ cha sinh thành.

Trong lúc đó Jupiter thay thế,
 Cường bạo Mézence, đối đầu chiến thắng Troyens.
 Quân Tyrrhénien tiến lên,
 Một mình kiên nhẫn đón quân đánh vào.
 Mézence như đá cao mũi biển,
 Đối đầu bao sóng gió bạo tàn. 1020
 Đất trời bão tố dọa hăm,
 Đứng thẳng bất động với cùng biển cao.
 Hấn đánh gục con Dolichon, Hébus,
 Cùng Latargus, làm Palmus chạy dài.
 Đánh Latargus trước mặt người,
 Một viên đá lớn núi rơi ném vào.
 Palmus nhát tung mình trốn chạy,
 Nhát trúng vào chân lăn lóc ngã lăn.
 Lausus áo giáp che thân,
 Lăn lóc cùng chiếc mũ lông trên đầu. 1030

Đánh bắt động Phrygien Évas,
 Và Minas từng đồng đội París,
 Bạn đồng hành tuổi bằng nhau,
 Con Theano mẹ Amycus sinh thành.
 Cùng đêm với Hécus Cisé hoàng hậu,
 Mang thai París, mơ thấy ngọn đuốc sinh.
 París đã chết quê hương.
 Minas đi đến đất miền Laurentine.
 Là nơi chốn phơi thầy trận địa,*
 Trên núi cao cho sói xé xác thân. 1040
 Lợn rừng hoang dã lâu năm,
 Chón Vésule* với ngàn thông chập chùng.
 Hay chón Laurentes đầm lầy nước đọng,
 Từ lâu lao sậy mọc thành rừng.
 Nhìn Mézence giữa trong,
 Cạm bẫy rung động diên cuồng bờ vai,
 Không còn ai dám lại gần đánh hấn,
 Ở từ xa tránh mọi nguy nan,
 Như người săn trước thú săn,
 Tên bắn kêu thét với cùng tiếng la. 1050
 Con vật gan dạ đôi mắt cùng khắp chón,
 Kẻ nghiên răng, kẻ lắc ống tên lung,
 Chẳng chiến sĩ dám lại gần,
 Chóng Mézence đối đầu cùng hấn ta.
 Thanh gươm nắm từ xa quấy rối,
 Bời cung tên va bời thét la,
 Acron dân Corythe vùng xưa,
 Vốn là dân Grec bỏ miền quê hương nhà.
 Bỏ dự định hôn nhân cha mẹ,
 Mézence từ xa thấy rối loạn hàng quân, 1060
 Chiếc mũ sáng chói chòm lông,
 Và khăn màu đỏ quà nàng hôn thê.
 Như sư tử nhịn ăn bao bữa,
 Dày vò do cơn đói cồn cào,
 Chạy vào nơi chón rừng sâu,
 Thấy con hoảng lạc, sừng cao nai rừng.
 Mở mồm khùng kiếp niềm vui sướng,
 Chồm lông bờm bông dựng ngược lên.
 Nhảy đi tìm bắt mỗi ngon,
 Ruột gan máu đỏ vấy mồm háo ăn. 1070
 Hấn nhanh nhẹ đến nơi chiến đấu,
 Nơi hàng đầu dày đặc quân thù.
 Acron ngã gục thương đau,
 Trúng gót chân rớt đổ nhào tối đen.
 Máu tuôn đỏ từ vết thương chân gãy,
 Orodès trốn lui, Mézance cũng chẳng thềm,
 Tiến đánh hay bắn mũi tên,
 Chạy theo và vượt qua lên đôi đầu.
 Người đối người không bằng mưu chước,
 Mà chỉ bằng sức mạnh vũ trang. 1080
 Dậm chân xác thù ngã lãn.
 Orodès cao lớn cũng không tránh nào.

Các đồng đội vỗ tay ca hát,
 Cùng niềm vui khúc khải hoàn ca,*
 “Dù cho rằng mi là ai,
 Biết rằng ta sẽ tiếp tay trả thù.
 Chớ vui sướng được lâu chiến thắng.
 Số mi như nhau sẽ ngã gục chiến trường”
 Mézence cười mỉm điên cuồng :
 “Trong khi chờ đợi Cha Thần định cho.” 1090
 Nói đến đó hẳn kéo lao ra khỏi,
 Giấc thương đau khép mi sắt nặng nề.
 Đi vào đêm tối hôn mê,
 Cédicus chém cổ, Alcatheüs và Sacrator
 Hydras, Rampon Parthé và Orsès to lớn,
 Messape đánh Clonius ngã nhào,
 Érichétès Lycaonien vùng cao,
 Kẻ thì gục chết kẻ nhào ngựa phi.
 Kẻ thì đi đôi chân đánh giặc,
 Agus le Lycien chiếm thể thượng phong. 1100
 Valérus nói dối cha ông,
 Cũng bị đánh ngã. Salius giết chàng Thronius.
 Rồi lại đến Néalcès giết Salius,
 Nhưng bởi mưu và với cung tên.
 Mũi tên bất ngờ bay lên,
 Thần Mars cũng chẳng xót thương kiếp người.
 Cả hai phe cân bằng sông chết.
 Chiến thắng, bại vong gục ngã như nhau
 Chẳng bỏ trốn chạy bên nào.
 Các thần họp lại lâu đài Jupiter. 1110
 Gọi lòng thương con điên cuồng hư ảo,
 Cả hai phe, đau khủng khiếp người trần.
 Vénus cùng với Junon,
 Mắt nhìn theo dõi chiến tranh bạo tàn.
 Tisiphone* gây điên cuồng khủng khiếp,
 Giữa hàng ngàn hai phía chiến binh.
 Mézence giờ cao ngọn thương,
 Kinh hoàng tiến giữa chiến trường dọa hăm.
 Như Orion* không lồ băng Nérée hồ rộng,
 Mở con đường giữa nước vượt bờ vai. 1120
 Đỉnh rừng thông bao năm dài,
 Chân trên đất, trán vượt trời trong mây.
 Mézance như thế mình mang giáp rộng,
 Énée đi tìm mắt dọc hàng quân,
 Đi tìm đánh lòng thần nhiên,
 Đợi chờ hiệp sĩ địch quân đối thù.
 Hẳn đứng giữa đội hình quân đội,
 Mắt đợi chờ tâm phóng đi ra.
 « Thần* chính là cánh tay ta,
 Hãy phù hộ ngọn lao qua phút này. 1130
 Ta cầu mong cùng con Laurus,
 Cướp được giáp binh của kẻ cướp này.
 Ngọn lao là chiến tích đây,
 Trung vào lòng ngực kẻ thù Énée. »

Nói như thế từ xa phóng tới,
 Ngọn lao rít lên bị đẩy bởi thuẫn Énée.
 Lao vào khoảng cách phía xa,
 Trúng Antorès băng qua bụng sườn.
 Antorès cùng Hercule đồng đội,
 Đi Argos trong quân đội Évandre. 1140
 Vào Italie đánh thành,
 Thật không may mắn trúng nhằm ngọn lao.
 Mắt không còn thấy què hương Argos,
 Nhưng Énée đã phóng nhanh lao,
 Băng qua ba lớp đồng bao,
 Ba lớp da trúng ngay vào Mézence.
 Ngay vào háng, bị thương mất sức.
 Énée vui mừng thấy máu Tyrrhénien.
 Ngọn gươm hung hăng rơi liền.
 Chung quanh bao kẻ thốt lên kinh hoàng. 1150
 Laurus thấy cha mình thương tích,
 Trong hiểm nguy rên rỉ vết thương,
 Vội vàng chạy đến gần bên,
 Cứu cha yêu dấu mà quên thân mình.
 Lê ướt đầm đầm đĩa khuôn mặt,
 Tôi không thể quên trước khổ đau này.*
 Cái chết tàn bạo nơi đây,
 Hy sinh cao cả phơi bày đờn đau.
 Nếu thế kỷ về sau thương tiếc,
 Cho niềm tin hành động tốt lành. 1160
 Chính người, chàng trai lưu danh,
 Ngã chân vương vীu khó khăn kéo lùi,
 Mezence bị thương lét lê với thuẫn,
 Trước ngọn lao phóng tới kẻ thù.
 Chàng trai giữa trận hai bên,
 Khi Énée đã vung lên tay mình.
 Sẵn sàng tung ngọn lao phóng tới,
 Đồng đội reo hò thấy cha thoát hiểm nguy.
 Che bởi chiếc thuẫn con trai,
 Ngàn mũi lao phóng đồng thời từ xa. 1170
 Để che chở buộc kẻ thù phải rút,
 Énée giận lên che bởi thuẫn mình.
 Như mây đen, mưa đá tung,
 Nông phu cày cấy trốn nhanh trên đồng.
 Khách du trốn khỏi bờ sông rộng,
 Ẩn vòm cây, dưới hốc đá cao.
 Mưa ngập mặt đất rào rào,
 Đợi chờ mưa tạnh ra mau cánh đồng.
 Énée như thế khi lao tung khắp,
 Hỗ trợ quân binh lòng dũng cảm tiến công. 1180
 Đợi khi ngừng thét đám đông,
 Lausus non dại tham ẵm đến liền.
 Hấn hăm dọa ; « Chạy đâu khỏi chết !
 Tại sao không dám tiến tới đánh ta.
 Lòng nhân lạc lỏng mù loà. »
 Nhưng Laurus đã vượt qua sức mình.

Làm thủ lĩnh Troyens nổi giận,
 Thần Parques cắt dây Laurus phút cuối cùng.
 Énée đã tuốt vung gươm,
 Mũi gươm đã cắm sâu mình chàng trai. 1190
 Mũi gươm băng qua tâm chiếc thuẫn,
 Lớp giáp không che nổi thân mình,
 Áo mẹ thêu kết vàng mềm,
 Một dòng từ ngực đổ tuôn máu trào.
 Linh hồn đã bay lên không khí,
 Buồn thảm Hôn Ma lia khỏi xác đi.
 Nhưng con trai của Anchise,
 Thấy trong lưỡi kiếm mặt người tái xanh.
 Chợt thở dài thấy lòng thương hại,
 Làm cho chàng ngừng lại bàn tay. 1200
 Người cha nghĩ tới con trai,
 « Bất hạnh tuổi trẻ vì ai, thế này.
 Phải trả giá cho lòng cao thượng,
 Gươm Énée có xứng với tình người.
 Vũ khí có mang niềm vui,
 Ta là để lại phận người Hôn Ma.
 Nơi tro tàn tổ tiên lòng cảm động,
 Ôi khổ đau an ủi chết đi.
 Vì bàn tay của Énée. »
 Đồng đội Lausus đã thôi ngại ngần. 1210
 Nâng thân mình chàng chiến binh trẻ,
 Tóc chải theo Étrusque trên đầu.
 Đã ướt đỏ đẫm máu đào,
 Bên bờ sông Tibre, cùng vào người cha.
 Dùng nước sông rửa lau vết máu.
 Để xác thân dựa dưới gốc thông.
 Cạnh bên là chiếc mũ đồng,
 Còn treo lơ lửng trên cành cây xanh.
 Vũ khí nặng trên đồng ngừng nghỉ,
 Chiến sĩ tài năng vẫy đến chung quanh. 1220
 Mézance yếu ớt thở nhanh,
 Đi tìm chỗ dựa nơi lưng gối đầu.
 Chòm râu rậm đong đưa trước ngực,
 Không ngừng hỏi thăm Lausus tin con.
 Bảo cho quân sĩ chóng nhanh,
 Gọi về cha, lệnh với lòng lo âu.
 Nhưng đồng đội mang về người chết,
 Nằm kề bên vũ khí khóc than.
 Chàng trai Lausus không còn,
 Đã chết vì một vết thương nặng nề. 1230
 Mézance thở dài từ xa thấy,
 Linh cảm trông tai họa từ xa,
 Vóc bụi phủ tóc trắng nhòa,*
 Hai tay vươn cỡi trời xa thét gào.
 Ôm thi thể của con mà khóc :
 « Ôi thương con biết mấy trên đời.
 Con ơi ta lỡ làm rồi,
 Thay ta tay đánh vào nơi kẻ thù.

Ôi giờ đây lòng ta hồi hận,
 Nỗi đón đau khắc nghiệt thế này. 1240
 Con chết vì ta cứu nguy.
 Vì ta con đã ra đi cõi đời.
 Điều sỉ nhục làm lòng ta tan nát,
 Bỏ ngai vàng, bỏ hốt lệnh cha ta.
 Nợ quê hương, nát tình nhà,
 Và con đã chết vì ta lỗi lầm.
 Ôi cuộc sống đau thương rời bỏ,
 Cả loài người và ánh sáng trần gian,
 Rồi ta cũng từ giả luôn. »

Nói xong, chân nhất vết thương nơi đùi. 1250
 Chậm chậm bước và đi tiến tới,
 Bao người hầu mang ngựa đến gần.
 Con đường an ủi vinh quang,
 Đi vào chiến đấu với cùng toàn quân.
 Mézence thấy buồn cùng con vật,
 Và nói cùng với nó lời sâu :
 « Rhebe, chúng ta từ lâu,
 Ra đi chinh chiến cùng nhau cõi trần.
 Phải chiến thắng, hôm nay chiến đấu,
 Mang thân thù đẫm máu trở về, 1260
 Mang đầu của tên Énée.
 Trả thù Lausus nặng nề đau thương.
 Nếu công sức ta không thể thoát,
 Thì chúng ta sẽ chết cùng nhau.
 Vì ta không sống nhục nào,
 Ngựa ta sống thác thế nào cùng ta.
 Không thể chịu được lệnh người khác.
 Chịu dưới quyền người chủ Troyen. »
 Nói rồi thúc ngựa tiến lên,
 Hai tay cầm lấy hai thanh lao dài. 1270
 Đầu đội chiếc mũ đồng sáng chói,
 Với chòm lông cò dựng bên trên.
 Với hình dạng ấy đi lên,
 Thúc ngựa nhanh chóng xáp lên đánh người.
 Lòng hổ thẹn với cùng sôi nổi,
 Nỗi giận và thất vọng chung cùng.
 Dịu dàng thương xót trong lòng.
 Người cha vinh dự với cùng tiếng danh.
 Ba lần gọi Énée khiêu chiến,
 Énée nhận ra không khỏi vui mừng. 1280
 « Trước Cha Thần và Đại Apollon.
 Mà người kiêu khích ta trong chiến trường. »
 Xong lời nói cầm lao dừng ném,
 Bước đi vào gặp gỡ đấu tranh.
 « Man di ! » thốt lời Mézence,
 « Rồi mi sẽ sống ở trong hải hùng.
 Khi cuộc đời con ta mi đã cướp,
 Đã làm ta chết điếng cuộc đời.
 Ta không run sợ chết rồi.
 Vì ta chẳng nể sợ ai thánh thần*. » 1290

Dù ta có đi vào cõi chết,
 Nhưng trước tiên ta quả tặng cho người,
 Nói rồi phóng tới tận nơi,
 Ngọn lao thứ nhất và rồi thứ hai,
 Rồi thứ ba làm thành vòng rộng,
 Quanh Énée, khiên thần chống được ngay,
 Ba lần Mézence ngựa quay,
 Bên trái quanh kẻ thù xoay yên lành.
 Đón đỡ hết các ngọn lao phóng,
 Quay chung quanh chiếc thuẫn thần ban. 1300

Dù có bắn cả rừng tên,
 Nhưng tay mỗi môt cũng cần nhỏ ra.
 Énée môt, đầu không cân sức,
 Ngán ý trong đầu, cuối cùng phải phóng lên,
 Lạu trung trán ngựa xoay quanh,
 Làm cho ngựa ngã phải lỏng lộn lên,
 Kẻ cỡi ngựa rơi tòm xuống đất,
 Ngựa ngã đau đè nặng vai Mézence.
 Troyens cùng với Latins
 Ô lên một tiếng, trời xanh vang lừng. 1310

Énée chạy đến kẻ thù vung kiếm,
 « Ôi còn đâu Mézence bạo cường.
 Đây là sức mạnh ngông cuồng ?
 Đây là sức mạnh tâm hồn còn đâu ? »
 Chỉ còn thấy Tyrrhénien đưa mắt,
 Nhìn Trời cao trần tỉnh tòm hồn.
 « Hỡi ôi kẻ thù bạo tàn,
 Tại sao còn mãi rũa nguyên với ta.
 Hãm dọa gì đưa ta vào cõi chết,
 Hãy cắt cổ ta hỡi kẻ sát nhân. 1320

Ta đến đây để đấu tranh,
 Thì không nhân nhượng với tình làm chi.
 Ôi Lausus con ta đã chết,
 Ta không cần giao ước để làm gì,
 Chỉ cần một điều mà thôi,
 Nếu ta xin được một lời đặc ân.
 Xin được phủ thân ta nắm đất,
 Và chớ nên thù hận dân ta.
 Ta mong được chôn với ta.
 Cùng con ta một nắm mồ cùng chung. 1330
 Nói xong lời ngọn gươm đã chém,
 Hồn bay đi, máu như suối dưới ngọn gươm.

CHÚ THÍCH

17. Carthage : Nói bóng gió đến Hannibal trong trận chiến thứ hai Punique, đem quân từ Carthage băng qua núi Alpes xâm lăng Italie.

44. Diomède con Tydée. Trong Énéide, Thi ca khúc VIII, người Latin muốn Diomède giúp viện binh. Trong Iliade, Thi ca khúc V Diomède từng đâm Vénus bị thương nắm tay, và làm thần chảy máu. Máu thần trắng không đỏ như loài người.

80. 81. 139. Các thành phố đảo Chypre Địa Trung Hải là nơi thánh tích Vénus sinh ra.

108. Casandre : Con gái vua Priam, có tài tiên tri đúng, nhưng không ai nghe theo. Trong ngôn ngữ Tây Phương có thành ngữ : « Lời tiên tri Casandre », là lời nói đúng không được ai nghe theo.

123. Ngon đuốc tối : ngon đuốc mang đến điều tai hại.
144. Cuộc chiến Á Âu : cuộc chiến Hy Lạp đánh thành Troie. Nguyên nhân từ quả táo bất hòa, ba thần Junon, Athénée, Vénus tranh nhau, « quả táo tặng người đẹp nhất », Pâris phân xử tặng quả táo cho Vénus, và được Vénus hứa mai mối cho người đẹp nhất trần gian. Là Hélène, nhưng Hélène đã có chồng, do Vénus cho Pâris mượn dây thắt lưng quyến rũ Hélène, vợ vua Ménélas. Nhân dịp Ménélas tiếp tân, nhưng rồi phải đi dự tế lễ ở xa, để vợ tiếp tục chiêu đãi. Pâris quyến rũ cùng Énée cướp Hélène cùng nhiều nữ trang gia sản, đưa về thành Troie, bỏ lại con gái lên tam tuổi. Ménéles trở về mất vợ cùng anh là vua Agamemnon, hợp binh toàn các lãnh địa Hy Lạp đánh thành Troie đòi Hélène. Mười năm mới diệt thành Troie mang Hélène trở về, nhờ mưu ngựa gỗ của Ulysse.
150. Junon nhắc lại, lời lẽ đúng đắn, nguyên nhân cuộc chiến thành Troie là do Vénus.
216. Gỗ cây bui : gỗ thường dùng làm ống điều hút thuốc chịu sức nóng không bị cháy.
217. Oricos, vùng Địa Trung Hải trồng nhiều cây térébinthe (cây điều). Oricos còn là tên một thành phố Épire.
226. Pactole là con sông có nhiều cát vàng ở Tiểu Á. Méonie tên cũ của Lydie, được xem là nguồn gốc dân Étrusques.
230. Capys anh hùng đã cho tên thành phố Capoue.
259. Hélicon : núi ở Boétie nơi thần Apollon và 9 nàng Muses ở.
262. Clusium : nay là Chiusi ở Toscane, thành phố quan trọng Étrurie.
273. L'aruspicine : Khoa tiên tri bói từ các bộ lông súc vật lúc lễ hiến tế.
277. Thành phố Pise (nơi có tháp nghiêng nổi tiếng) Thời Cổ Đại được lập nên bởi người đến từ đảo Élide, nằm bên bờ Alphée.
286. Gravisca : sông và thành phố Etrurie. Gravisca đến từ chữ Grauis có nghĩa là nhọc nhằn, khó mà chịu đựng được.
289. Dân vùng phía Bắc Italie. Ligurie là vùng Gênes ngày nay.
293. Huyền thoại Cycnus vua dân Liguries, hóa thành thiên nga sau cái chết của bạn Phaéton. Trong Thi ca khúc II. Métamorphose của Ovide.
301. Centaure : loài huyền thoại nửa người, nửa ngựa.
310. Ba chủng tộc Mantoue là Étrusques, Gaulois và Vénètes.
315. Mincius : nay là Mincio, phụ lưu sông Pô, Benacus ngày nay là hồ Garde.
327. Phoebé : Một tên khác của Diane, thần nữ Mặt Trăng.
387. Dindyme : ở núi Phrygie có đền thờ Cybèle.
483. Lichas sinh ra bởi mô bụng, mẹ chết nhưng còn sống nhờ cầu Apollon.
493. Mélampus đi theo Hercule (Alcide) khi bắt đàn bò Géryon.
525. Cures nay là Ville de Sabine.
531. Borée : Thần Gió Bắc. Ismare một thành phố Thrace.
582. Anchémolus, con trai Thétus, là tình nhân vợ thứ của cha mình. Người cha biết được muốn giết con, ông phải chạy trốn lánh nạn nơi Daunus cha của Turnus.
652. Juturne, tiên nữ nguồn suối. Tên có nghĩa là 'người giúp cho Turnus'. Tại Rome gần Forum có một nguồn suối tên 'suối Juturne', tiên nữ này có đền thờ gần Cánh đồng Mars.
742. Chuyện huyền thoại Danaïdes, năm mươi con gái của Danao, để vui lòng cha trong đêm tân hôn đã cắt cổ năm mươi người hôn phối, con của người em Danaos mà ông thù ghét. Nơi Địa Ngục tội phạm đã bị trừng trị không bao giờ hết .
801. Marses : dân Latium.
826. Lời nguyện rửa theo tin tưởng thời cổ đại.
832. Amyclée Thành phố Latium thành lập bởi Spartiales, nơi xứ có tiếng yên lành.
833. Égéon: một trong những Khổng Lồ (Géants) tham gia trận đánh Titanomachie.
1039. Người thời Cổ Đại cho việc chết xa quê hương là điều bất hạnh lớn.
1042. Vesule: là một phần núi Alpes miền Bắc Ý.
1084. Hành khúc vinh danh Apollon.
1117. Tisiphone: tên một Furies trong cõi Địa Ngục.
1119. Orion: chòm sao nguyên tên một khổng lồ Titane, bị Diane hóa thành hai hàng ngôi sao như thắt lưng và thanh kiếm. Khổng lồ săn bắn băng qua biển Nérée (tên ông già biển cả).

1129. Mézence có danh hiệu là ‘người khinh bỉ các thần’.

1156. Lời Virgile. Trái ngược lại Turnus giết Pallas. Énée có ý thương xót muốn tha cho Lausus vì tuổi còn trẻ.

1233. Hành động để tang, vốc bụi đất phủ lên tóc.

1290. Mézence có danh hiệu “kẻ khinh miệt thần thánh”